

Naționalizarea proprietății private de către regimul comunist

GABRIELLA ELEONORA BONYHAI

doctorand în drept, Universitatea din Debrecen, Școala
Doctorală de Științe ale Statului și Dreptului Marton Géza
E-mail: bonyhai@yahoo.com

REZUMAT

Instaurarea regimului comunist și noua conjunctură economico-socială a deschis calea adoptării unui nou cadru legislativ, care permitea naționalizarea proprietății private și trecerea acestei proprietăți în patrimoniul statului, fără plata unor despăgubiri. Capitalul privat este reorganizat, întreprinderile private sunt naționalizate, fondul locativ este trecut în patrimoniul statului, reforma învățământului interzice educația în școlile confesionale, controlul fiind preluat de către stat în toate domeniile. Importanța acestei tematici constă în analiza succesivă a legislației în baza căreia naționalizarea bunurilor a avut loc și prin care s-a adus atingere dreptului de proprietate privată.

CUVINTE CHEIE

naționalizare, comunist, despăgubire, proprietate privată, interes public.

Nationalization of Private Property by the Communist Regime

ABSTRACT

The establishment of the communist regime and the new economic and social situation paved the way for the adoption of a new legislative framework, which allowed the nationalization of private property and the transfer of property to the state, without any compensation. Private capital was reorganised, private enterprises were nationalised, the housing fund became state property, the education reform banned education in denominational schools, the state took control in all areas. The importance of this topic lies in the analysis of the successive acts of legislation on the basis of which assets have been nationalised and private property rights have been infringed.

KEYWORDS

nationalization, Communist, compensation, private property, public interest.

I. INTRODUCERE

Principiile garantării dreptului de proprietate au fost recunoscute prin prevederile Constituției¹ din anul 1938. Articolul 16 arată cu claritate:

¹ *Monitorul Oficial*, nr. 48. din 27.02.1938.

„[p]roprietatea de orice natură, precum și creanțele atât asupra particularilor cât și asupra Statului, sunt inviolabile și garantate ca atare. Oricine poate dispune liber de bunurile ce sunt ale lui, după normele prevăzute în legi. Bunurile care fac parte din domeniul public sunt administrate și nu pot fi înstrăinate decât după regulile și cu formele stabilite prin lege. Nicio lege nu poate înființa pedeapsa confiscării averilor, afară de cazurile de înalta trădare și delapidare de bani publici. Nimeni nu poate fi expropriat decât pentru cauza de utilitate publică și după o dreaptă și prealabilă despăgubire stabilită de justiție conform legilor.”

Însă treptat realitatea urma să reflecte o altă abordare, care va duce în cele din urmă la abrogarea² legii fundamentale a statului.

Exercitarea liberă a dreptului de proprietate a fost treptat îngrădită, pas cu pas proprietatea privată a fost atinsă prin modificările legislative care au intervenit.

În perioada celui de-al Doilea Război Mondial au fost expropriate bunuri aparținând comunității evreiești, guvernul adoptând pachete de ordonanțe care lezau drepturile acestei minorități, restrângând drepturile patrimoniale.³ Măsurile luate au fost motivate de condițiile specifice de război, dispozițiile constituției fiind suspendate în baza Legii nr. 510/1940⁴ în perioada 1940–1944, astfel dispozițiile sale nefiind aplicabile. Astfel s-a adoptat o ideologie fascistă fiind elaborate un șir întreg de reglementări care încălcau principii fundamentale vizând garantarea dreptului de proprietate.

Șirul măsurilor legislative, continua să apară și în cursul anului 1945. Prin Decretul-lege nr. 91 din 10 februarie 1945 pentru înființarea Casei de Administrare și Supraveghere a Bunurilor Inamice (CASBI).⁵ În art. 2 din acest act normativ s-a stabilit că instituția va avea atribuția:

- a) de a administra bunurile mobile și imobile, aparținând persoanelor prevăzute de art. 8 din Convenția de Armistițiu din 12 Septembrie 1944, și anume: statul german și ungar, persoanele fizice și juridice de naționalitate germană sau ungară, ori persoanele cu reședința sau sediul în teritoriul Germaniei sau Ungariei ori în teritoriile ocupate de acestea;
- b) de a supraveghea și controla administrarea întreprinderilor comerciale sau industriale, al căror capital aparținea într-o proporție de cel puțin 20% persoanelor arătate la punctul a);
- c) de asemenea a putut supraveghea și controla, numind în acest scop un administrator, și întreprinderile comerciale care au funcționat sub controlul financiar netăgăduit al persoanelor prevăzute la punctul a).

Astfel bunurile deținute de către persoanele fizice și juridice de naționalitate germană și maghiară au intrat sub controlul CASBI. Activitatea și producția au fost controlate de către această instituție, care avea obligația să indisponibilizeze și să conserve bunurile, conducând o evidență amănunțită. Activitatea CASBI a fost evident prezentă și în Transilvania de Nord, unde populația aparținând minorității germane și

2 Abrogat la data de 13.04.1948 prin Constituția din 1948.

3 Manuel Guțan (2017): *Istoria dreptului românesc*, Hamangiu, București, p. 289.

4 *Monitorul Oficial. Partea I*, nr. 205 din 05.09.1940.

5 *Monitorul Oficial*, nr. 33 din 10.02.1945.

maghiare, în unele situații, a fost nevoită să inițieze litigii pentru redobândirea controlului, respectiv a dreptului de dispoziție asupra unor bunuri care au fost inventariate de către CASBI și au intrat în administrarea sa. Toți aveau obligația de a dovedi că au fost cetățeni români și că nu au fost „absenteiști” la data de 23.08.1944, adică se aflau pe teritoriul țării sau au plecat în mod justificat. În acest sens au fost obligați să obțină certificate emise de către primăriile de domiciliu pentru a dovedi cele susținute și pentru a redobândi astfel bunurile preluate de CASBI, în caz contrar au pierdut dreptul asupra acestor bunuri.

Pământurile celor care s-au refugiat în țările cu care România era în stare de război ori s-au refugiat în străinătate după data de 23 august 1944 au fost naționalizate, printr-o măsură de expropriere în masă (fără despăgubire), îndreptată în principal împotriva populațiilor minoritare, sub pretextul înfăptuirii Reformei Agrare din 1945.⁶

Reforma Agrară din 1945 viza în mare parte proprietăți extravilane, dar în unele situații de excepție a fost invocată ca temei legal și în cazul preluării de la persoane fizice a unor construcții aflate în intravilanul comunelor apreciate ca făcând parte din gospodăria vizată, evident măsura exproprierii a avut în aceste situații un caracter ilegal. Prezentarea amănunțită a Reformei Agrare ar putea constitui obiectul unor cercetări științifice viitoare.

Prin prezentarea pe scurt a legislațiilor mai sus indicate, se poate deduce cât de simplu s-a putut aduce atingere unui drept garantat, dreptul de proprietate devenind din ce în ce mai vulnerabil, proprietarii fiind puși în situații din ce în ce mai dificile.

II. EVOLUȚIA LEGILOR DE NAȚIONALIZARE DUPĂ ANUL 1945

În cele ce urmează vom analiza doar legislația cea mai relevantă în baza căreia s-a adus atingere dreptului de proprietate privată în perioada comunistă vizând imobile preluate din proprietatea unor persoane fizice sau juridice.

Data de 06.03.1945 este cunoscută ca fiind ziua în care în România a fost instaurat primul guvern comunist condus de Petru Groza. La vremea respectivă efectele acestei schimbări de regim produse în viața economică și socială a țării și modificările majore care urmau să se producă în legislația fundamentală, precum și în normele juridice care vor pune capăt evoluției proprietății private nu erau încă previzibile.

Consecințele războiului s-au reflectat și în legislația adoptată. Propaganda comunistă a implementat idei privind beneficiile ce rezultă ca urmare a instaurării noului regim. România a căzut în sfera de influență a Uniunii Sovietice, motiv pentru care, o perioadă îndelungată, țara a rămas izolată și a parcurs o perioadă de regres, care îngreuna soarta populației. Elita comunistă avea sarcina de a legitima toate demersurile sale, întrucât regimul comunist nu a fost instaurat ca urmare a unui referendum, și nu a avut la bază o constituție ci a constituit un regim impus de către Uniunea Sovietică prin persoanele care treptat au preluat conducerea în diferite domenii în guvernul Petru Groza.

⁶ Legea 187/1945 pentru înfăptuirea reformei agrare (apărut în M. Of. 68 bis/23 mar 1945). Art. 2.

Astfel treptat guvernul comunist a luat măsuri pentru a prelua controlul în toate domeniile economiei și a centraliza orice flux de informație. Politica de propagandă a avut o importanță deosebită în această privință.

Constrâns de către reprezentanții puterii comuniste, la data de 30 decembrie 1947 Regele Mihai I. este obligat să semneze propriul act de abdicare în urma căruia prin în-lăturarea monarhului, România a fost proclamată ca *republică populară*, situație care a deschis calea pentru comuniștii aflați la putere să ia măsuri în vederea adoptării unui șir întreg de legi în urma cărora proprietatea privată va fi treptat suprimată de către stat.

1. Constituția din anul 1948

Printre primele demersuri s-a numărat adoptarea unei noi legi fundamentale, Constituția⁷ din 1948, care legitima noul regim instaurat, regimul comunist și aducea schimbări care vor influența radical drepturile fundamentale ale persoanelor fizice și juridice.

Dreptul de proprietate privată în virtutea noilor norme putea fi trecut în proprietatea statului dacă interesul general impunea o asemenea măsură.⁸ Infrastructura în comunicații, căile ferate aflate în proprietate privată, exploatarea miniere, pădurile, toate prin adoptarea Constituției din 1948 au devenit proprietate de Stat, ca bunuri comune ale poporului.⁹ Proprietatea particulară a fost garantată¹⁰ prin Constituția din 1948, și exproprierile pentru cauză de utilitate publică¹¹ se putea efectua doar în baza unor legi, existând temei juridic în baza căruia statul putea să preia bunul vizat, având obligația de a acorda despăgubirile convenite în astfel de cazuri. Este evident că aceste drepturi fundamentale nu au fost respectate și au fost lezate prin legile de naționalizare adoptate într-un timp foarte scurt. Proprietatea privată era menită să dispară, locul ei fiind preluat de proprietatea socialistă și proprietatea personală. În cadrul proprietății socialiste sau conturat două categorii de proprietate, proprietatea de stat care însuma bunurile comune ale poporului și proprietatea cooperatist-colectivistă în care bunurile au aparținut gospodăriilor agricole colective sau organizațiilor cooperatiste.¹²

7 *Monitorul Oficial nr. 87 bis*, din 13.04.1948.

8 Art. 11 din Constituția din anul 1948: „[c]ând interesul general cere, mijloacele de producție, băncile și societățile de asigurare, care sunt proprietate particulară a persoanelor fizice sau juridice, pot deveni proprietatea Statului, adică bun al poporului, în condițiunile prevăzute de lege.”

9 Art. 6 din Constituția din anul 1948: „[b]ogățiile de orice natură ale subsolului, zăcămintele miniere, pădurile, apele, izvoarele de energie naturală, căile de comunicație ferate, rutiere, pe apă și în aer, poșta, telegraful, telefonul și radioul aparțin Statului, ca bunuri comune ale poporului. Prin lege se vor stabili modalitățile de trecere în proprietatea Statului, a bunurilor enumerate în alineatul precedent, care, la data intrării în vigoare a prezentei Constituții, se aflau în mâini particulare.”

10 Art. 8 din Constituția din anul 1948: „[p]roprietatea particulară și dreptul de moștenire sunt recunoscute și garantate prin lege. Proprietatea particulară, agonisită prin muncă și economisire, se bucură de o protecție specială.”

11 Art. 10 din Constituția din anul 1948: „[p]ot fi făcute exproprieri pentru cauză de utilitate publică pe baza unei legi și cu o dreaptă despăgubire stabilită de justiție.”

12 Guțan (2017): p. 294.

2. Legea nr. 119/1948 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi

La doar două luni de la apariția Constituției a fost adoptată Legea nr. 119/1948 pentru naționalizarea întreprinderilor industriale, bancare, de asigurări, miniere și de transporturi.¹³ S-au naționalizat întreprinderile aflate în proprietate privată din toate ramurile economiei, ele au fost administrate de ministerele în ale căror domeniu de preocupare intra obiectul întreprinderilor naționalizate. Odată cu preluarea întreprinderilor au fost naționalizate și utilajele, instalațiile și dotările acestora. Au fost preluate atât materiile prime, cât și mărfurile semi-fabricate sau finite. Brutăriile, morile, abatoarele au trecut în administrarea primăriilor locale. Societățile bancare și de asigurări au fost și ele naționalizate indiferent de ponderea capitalului străin privat, sau a celui autohton. Nu a fost considerată nici situația când întreprinderile naționalizate au avut proprietari persoane juridice străine sau autohtone, respectiv persoane fizice străine sau aparținând diferitelor etnii, ca evrei, germani, maghiari, români. Scopul a fost unul și același față de toți: preluarea patrimoniului întreg pentru a servi interesul public.

Legea nr. 119/1948 în art. 11 a prevăzut că statul va acorda despăgubiri proprietarilor și acționarilor întreprinderilor naționalizate, dar plata efectivă a acestor despăgubiri nu a avut loc. Evident intenția legiuitorului nu a fost niciodată de a respecta cerințele legii fundamentale în sensul plății unor despăgubiri către foștii proprietari, ci doar de a crea aparența respectării formale a normelor de drept.

Propaganda comunistă în urma apariției legii a fost prezentă în ziarele vremii, prin diferite articole cu titluri care subliniau că proletariatul va deveni dominant în evoluția economică a țării. Din titlurile articolelor se poate deduce care a fost atmosfera creată de către presa scrisă, cenzurată de către Partidul Comunist aflat la putere. Cu titlu exemplificativ cităm textul care au apărut în ziarul Scânteia¹⁴: „[î]ntreprinderile smulse din mâinile lacome ale exploatarelor devin bun comun al întregului popor [...] *[f]abricile sunt ale noastre păzim ca ochii în cap [...] [s]untem stăpâni în casa noastră – au spus muncitorii de la țesătoria Dâmbovița Dudești.*”

3. Reforma învățământului. Naționalizarea averii bisericești și a congregațiilor

Măsurile naționalizării au continuat și încă în vara aceluiași an s-au extins și asupra bunurilor aparținând bisericilor. Prin art. XXXV. din Decretul 175/1948¹⁵ pentru reforma învățământului, adoptat de către Prezidiul Marii Adunări Naționale, toate școlile particulare sau confesionale au fost transformate în școli de stat, iar membrii corpului didactic urmau să fie trecuți în învățământul public.

Adoptarea Decretului nr. 175/1948 a creat premisa ca bunurile școlilor confesionale și particulare să fie trecute în proprietatea statului.

¹³ Monitorul Oficial, nr. 133 bis, din 11.06.1948.

¹⁴ Scânteia, 14 iunie 1948, nr. 1145.

¹⁵ Monitorul Oficial, Partea I, nr. 177 din 03.08.1948.

Ministerul Învățământului nu a întârziat să emită Decretul nr. 176/1948¹⁶ pentru trecerea în proprietatea statului a bunurilor bisericilor, congregațiilor, comunităților sau particularilor, ce au servit pentru funcționarea și întreținerea instituțiilor de învățământ general, tehnic sau profesional.

Măsurile luate prin cele două decrete erau de așteptat, întrucât Constituția din 1948 prin art. 27 prevedea că nicio confesiune, congregație sau comunitate religioasă nu poate deschide sau întreține instituții de învățământ general, ci numai școli speciale pentru pregătirea personalului cultului sub controlul statului.

Astfel învățământul privat și confesional au fost interziși, în ciuda faptului că îndeplineau toate condițiile necesare pentru buna funcționare a educării tinerilor, dispunând de sedii dotate, cadre didactice bine pregătite, având un anumit renume și fiind apreciați și recunoscuți ca școli serioase. Unele dintre aceste școli au funcționat de zeci de ani, prestigiul lor fiind bine cunoscut.

Prin expunere de motive, ministrul învățământului încerca să lămurească motivele luării acestor măsuri și scopul care s-a urmărit prin adoptarea decretelor. El a explicat că demersurile erau absolut necesare în vederea asigurării și garantării dreptului la învățământ, sens în care arăta că

„urmează ca toate bunurile mobile și imobile – clădiri, laboratoare, mobilier, biblioteci, internate, cămine, cantine – care au servit activității de învățământ a școlilor trecute la Stat și care toate prezintă un caracter de utilitate publică, în înțelesul și în conformitate cu prevederile art. 10 din Constituția RPR să treacă în proprietatea Ministerului Învățământului Public, pentru a servii lărgirii și democratizării învățământului de Stat.”¹⁷

Evident această măsură a fost luată în vederea preluării și extinderii controlului inclusiv asupra instituțiilor de învățământ particulare și bisericești. Prin acest demers asemenea persoane juridice, nu în ultimul rând biserica, au pierdut orice influență legată de educarea tinerilor și de asemenea întregul lor patrimoniu cultural existent în aceste școli confesionale, precum și dreptul de proprietate asupra tuturor imobilelor, suferind grave prejudicii atât materiale cât și morale. Regimul comunist nu avea nici cea mai mică intenție de a compensa sau despăgubi reprezentanții școlilor confesionale și particulare în ciuda daunelor suferite de către foștii proprietari.

„Reforma învățământului public, promova principiul separării școlii de biserici, și în același timp consacră monopolul statului comunist asupra instrucțiunii publice. De aici derivau două consecințe care priveau direct poziția bisericilor în societate: etatizarea tuturor școlilor, inclusiv cele conduse de ordine și congregații, și excluderea instrucției religioase din învățământul de stat.”¹⁸

16 Monitorul Oficial nr. 177 din 03.08.1948.

17 Scânteia, 4 august 1945, nr. 1187, p. 3.

18 Ovidiu Bozgan: Ofensiva împotriva monahismului catolic din România (1948–1951), *Revista Istorică* tomul XIII, 1-2/2002, p. 91–120.

Repercusiunile aspra bisericii aveau prioritate în acțiunile conturate de comuniștii aflați la putere, care au dezvoltat o ideologie ateistă,¹⁹ contrară gândirii tradiționaliste creștine promovate de către biserici de secole. Scopul vizat a fost distrugerea treptată dar într-o perioadă relativ scurtă a valorilor și tradițiilor existente de secole în viața credincioșilor. Preluarea forțată a bunurilor bisericești și arestarea unor episcopi și a unora dintre clericii care au încercat să se opună acestor măsuri, au fost efectuate cu scopul evident de a slăbi puterea organelor bisericești.

Relațiile bisericii au fost determinate de implicarea și controlul statului, percepția comunităților religioase individuale și a măsurilor legate de acestea s-a format în funcție de disponibilitatea lor de a coopera cu regimul comunist.²⁰

4. Decretul nr. 83/1949. Exproprierea avutului moșieresc

Guvernul comunist a continuat să ia măsuri în vederea modificării structurii proprietății funciare și a emis un nou act normativ în anul 1949: Decretul nr. 83/1949,²¹ prin care proprietatea moșierească a suferit schimbări majore, urmând a fi distruse și urmele existenței acestora. În primul articol al decretului s-a precizat că scopul normei a fost împiedicarea acțiunii de sabotare a planului de însămânțări și producție agricolă și asigurarea dezvoltării agriculturii. Decretul a completat dispozițiile Legii nr. 187/1945 privind reforma agrară cu următoarele noi dispoziții:

„[a]rt. 2. Trec în proprietatea Statului, ca bunuri ale întregului popor:

a) Exploatări agricole moșierești care au făcut obiectul exproprierii, potrivit legii nr. 187 din 1945 și fermele model, constituite prin efectul aceleiași legi, cu întreg inventarul viu, mort și clădiri, aparținând sau afectate acestor exploatări, indiferent de locul unde se află;

b) Instalațiile agricole și semi-industriale, bunurile și materialele destinate exploatării agricole, produsele agricole destinate valorificării, oriunde s-ar găsi depozitate, aparținând exploatării moșierești expropriate;

c) Toate creanțele, titlurile, precum și participările și drepturile cuvenite decurgând din activitatea exploatărilor moșierești expropriate.”

Odată cu organizarea recensământului din anul 1948, au fost luate în evidență atât numărul locuitorilor țării, cât și bunurile de care dispuneau, în special toate suprafețele de teren deținute, locuințele acestora, gospodăria, capetele de animale, utilajele agricole etc. Astfel organizațiile administrative la data apariției Decretului de expropriere puteau coordona eficient operațiunile de preluare a moșiilor, conacelor, suprafețelor de terenuri indiferent de categorie (arabil, grădină, livadă, vie, pășune etc.). În noaptea zilei de 2 martie 1949, în mod organizat și bine regizat s-au efectuat toate

19 Nándor Bárdi, Richárd Papp (2008): A kisebbségi magyar egyházak, în Nándor Bárdi, Csilla Fedinec, László Szarka (ed), *Kisebbségi magyar közösségek a 20. Században*, Gondolat Kiadó – MTA Kisebbségkutató Intézet, Budapest, p. 279.

20 Gábor Bánkuti (2016): A szerzetesrendek szétszórátása Romániában, *Egyháztörténeti szemle*, 17/2016, p. 41–52.

21 *Buletinul Oficial*, nr. 1 din 02.03.1949.

exproprierile, și s-a procedat la inventarierea amănunțită a bunurilor preluate, chiar și a acelor bunuri care nu erau gospodării agricole, unele fiind amplasate în intravilanul unor localități mai ales din mediul rural, utilizate cu destinație de locuință, cum au fost conacele, castelele. Aceste bunuri în mod normal nu ar fi intrat sub incidența decretului, dar funcționarii nu erau nici interesați, nici încurajați să respecte dispozițiile legale. Toate aceste măsuri au fost luate concomitent, pentru a avea o mai mare eficacitate și pentru a preîntâmpina orice încercare de ascundere sau sustragere de sub procedura exproprierii a unor bunuri de către cei care ar fi avut un asemenea interes. O atenție aparte s-a alocat pentru păstrarea confidențialității demersurilor care vizau aceste exproprieri; pregătirile au fost făcute coordonat de la cel mai înalt nivel al guvernului. Odată cu abdicarea regelui, și prin apariția Constituției din 1948 clasa burgheză și moșierească nu mai avea nici o implicare în conducerea țării, ca urmare calea era deschisă pentru a prelua și implementa modelul de conviețuire socială comunistă bazată pe modelul sovietic.

Pentru a preîntâmpina orice încercare care ar fi putut să manifeste o opunere față de procedura exproprierii, reprezentanții comisiilor desemnate au fost sprijiniți de forțele milițienești, iar sancțiunile celor care ar fi schițat orice act de împotrivire erau clar prevăzute prin dispozițiile art. 4 din Decretul nr. 83/1949 și anume:

„[s]e pedepsesc cu 5–15 ani muncă silnică și cu confiscarea averii, acei care, prin orice mijloace vor împiedica sau vor încerca să zădărnicească exproprieria prevăzută de prezentul decret, acei care vor tăinui bunurile supuse exproprierii sau vor vătăma, distruge, înstrăina, muta sau micșora, prin orice mijloace, bunurile sau instalațiile supuse acestei exproprieri.”

Pentru a șterge orice urmă a existenței proprietății moșierești, foștilor moșieri, în majoritatea situațiilor, s-a impus o interdicție de a se reîntoarce la fostele proprietăți, gospodării. În acest sens, acestor familii a fost impusă un domiciliu obligatoriu, fiind fixată o rază de acțiune care nu putea fi depășită, și fiind luate măsuri de supraveghere și control periodic, persoanele vizate neavând dreptul de a se angaja decât la munci necalificate. Cei mai puțin norocoși au fost duși – mai corect spus deportați – în Bărăgan. Țăranii care s-au opus măsurilor de expropriere, precum și marii proprietari de terenuri și fabrici au fost supuși unor asemenea deportări, mulți au fost obligați la muncă, fiindu-le stabilit domiciliul obligatoriu la acel loc unde munciau.

La scurt timp de la măsurile exproprierii, presa prezenta propaganda comunistă care se lăuda de rezultatele încântătoare ale acestor demersuri, arătând că:

„[a]gricultura română a început să se dezvolte, pornind cu curaj pe drumul transformării socialiste a satelor înapoiate de secole. Moșierimea a fost lichidată ca clasă. Pământul a devenit un bun a celor ce-l muncesc. Mișcarea cooperatistă care se desfășoară tot mai puternic, unește milioane de țărani muncitori. În România au luat naștere primele gospodării colective, vestitorii unei vieți înstărite și fericite a țăranimii muncitoare.”²²

Evident ca urmare a exproprierii din martie 1949, foștii proprietari expropriați nu au beneficiat de nicio despăgubire, au rămas lipsiți de avere într-o singură zi, fără vreo posibilitate de a protesta sau de a se opune acestor demersuri.

Cei cărora li s-a stabilit un domiciliu obligatoriu au fost stigmatizați, fiind intitulați „dușmani de clasă”, grup social care se împotrivesc intereselor clasei muncitoare după părerea comuniștilor, ca urmare trebuiau sancționați, marginalizați și într-un anumit mod pedepsiți prin diferite mijloace, cum a fost de exemplu interzicerea efectuării unor studii superioare sau obținerea unor locuri de muncă conform pregătirii profesionale deținute. „Dușmanii de clasă” au fost considerați marii proprietari, clasele înstărite, burghezia și moșierimea, care au asuprit și exploatat clasa muncitoare până la instaurarea regimului comunist.

Presa prin diferite articolele propagandiste încearcă să influențeze și să impună o gândire care să accentueze „păcatele” dușmanilor de clasă. Cităm:

„[n]u trebuie să uităm că dușmanii clasei muncitoare și ai păcii își au încă agenții lor compuși din rămășițele moșierești capitaliste și fasciste, din elemente trădătoare din rândurile noastre și că numai în luptă înclăștată împotriva acestor dușmani de clasă, calea noastră spre consolidarea socialismului, se netezește și se asigură.”²³

5. Decretului nr. 92/1950 pentru naționalizarea unor imobile. Naționalizarea fondului locativ

Următoarea acțiune care a luat în vizor proprietatea privată a fost adoptarea Decretului nr. 92/1950 pentru naționalizarea unor imobile.²⁴

Motivul și scopul care au stat la baza naționalizării sunt înșirate în art. 1 din Decret:

- Pentru întărirea și dezvoltarea sectorului socialist în economia R.P.R.;
- Pentru asigurarea unei bune gospodăririi a fondului de locuințe supuse degradării din cauza sabotajului marelui burghezii și a exploatatorilor care dețin un mare număr de imobile;
- Pentru a lua din mână exploatatorilor un important mijloc de exploatare;

Au fost naționalizate, conform Decretului imobilele, ținând cont de următoarele criterii:

1. „Imobilele clădite care aparțin foștilor industriași, foștilor moșieri, foștilor bancheri, foștilor mari comercianți și celorlalte elemente ale marelui burghezii.
2. Imobilele clădite care sunt deținute de exploatatorii de locuințe.
3. Hotelurile cu întreg inventarul lor.
4. Imobilele în construcție, clădite în scop de exploatare, care au fost abandonate de proprietarii lor, precum și materialele de construcție aferente oriunde s-ar afla depozitate.

23 România Viitoare, 31 decembrie 1948, nr. 281, p. 5.

24 Buletinul Oficial nr. 36 din 20.04.1950.

5. Imobilele avariate sau distruse de pe urma cutremurului sau a războiului, clădite în scop de exploatare și ai căror proprietari nu s-au îngrijit de repararea sau reconstrucția lor.”

Conform art. III imobilele naționalizate au fost trecute în proprietatea statului ca bunuri ale întregului popor, *fără nici o despăgubire* și libere de orice sarcini sau drepturi reale de orice fel.

Înlăturarea în mod expres prin prevederile decretului a obligației achitării unor despăgubiri, era o măsură evident neconstituțională și în lumina dispozițiilor Constituției din 1948.

Prin această măsură abuzivă și autoritară s-a încercat în cel mai scurt timp să se rezolve nevoile locative ale societății, proprietarii fiind constrânși să părăsească propriile proprietăți, să predea folosința imobilelor. Evident transmiterea dreptului de proprietate în favoarea statului în cărțile funciare nu întârzia să apară. Majoritatea acestor imobile au fost re compartimentate, în unele situații destinația lor inițială a fost schimbată, fiind modificată conform așteptărilor celor cărora li s-a transmis dreptul de administrare. Nu s-a ținut cont de valorile arhitecturale existente, sau de valorile patrimoniale ale acestora.

Decretul nr. 92/1950 a produs cel mare efect asupra proprietății private urbane aflate în proprietatea persoanelor fizice. Majoritatea imobilelor au fost afectate de incidența acestei legislații.

La fel ca și celelalte măsuri mai sus prezentate, și această naționalizare a fost salutată prin articolele apărute în presă:

„[o]amenii muncii din întreaga țară au primit cu satisfacție hotărârea Partidului și Guvernului privind naționalizarea imobilelor din orașe aflate în mâinile marii burghezii și a exploatarelor de locuințe din mediul urban. Această măsură revoluționară constituie încă o lovitură dată claselor exploatare, o nouă creștere a sectorului socialist și o slăbire a pozițiilor capitaliste încă existente în țara noastră. [...] Regimul de democrație populară urmărește prin aceasta, întărirea și dezvoltarea sectorului socialist al economiei naționale, asigurarea unei bune gospodăriri a fondului de locuințe, supus degradării din pricina sabotajului marii burghezii și a exploatarelor de imobile.”²⁵

6. Decretul nr. 111/1951 – reglementarea situației juridice a „bunurilor părăsite”

Marea Adunare a Națiunii a continuat demersurile în privința legitimizării unor situații factice în privința unor imobile care se aflau deja în folosința statului și ca urmare a adoptat Decretul nr. 111/1951 privind reglementarea situației bunurilor de orice fel supuse confiscării, fără moștenitori sau fără stăpân, precum și a unor bunuri care nu mai folosesc instituțiilor bugetare.²⁶

Bunurile care au intrat sub incidența în prevederile decretului au fost înșirate în art. 1, și sunt următoarele:

²⁵ *Scânteia*, 22 aprilie 1950, nr. 1715, p. 1.

²⁶ *Monitorul Oficial nr. 81*, din 27.07.1951.

- a) Cele devenite proprietatea statului prin confiscare, în virtutea oricăror legi, decrete, hotărâri judecătorești sau prin deciziuni ale organelor împuternicite pe bază de lege a face confiscări;*
- b) Cele provenite din infracțiuni la diferite legi sau decrete, care prevăd confiscări în total sau în parte a bunurilor infractorului și pentru care nu a intervenit nici o hotărâre definitivă de confiscare;*
- c) Cele care provin din succesiunile fără moștenitori legali sau testamentari;*
- d) Bunurile fără stăpân, precum și cele considerate abandonate prin efectul unor legi sau decrete. Sunt considerate bunuri fără stăpân, bunurile de orice fel părăsite timp de un an de zile de către titularii lor – necunoscuți sau absenți – precum și bunurile găsite și predate unităților de Miliție, care nu au fost reclamate de cei în drept în decurs de trei luni de la predare.*

Prin acest act normativ comuniștii au încercat să legitimizeze toate abuzurile de drept care au fost comise prin diverse mijloace și care nu au avut la bază nici un temei legal care să constituie un just titlu pentru preluarea dreptului de proprietate asupra unor bunuri care de facto, în multe situații deja, se aflau în posesia statului. În unele situații persoanele vizate au fost constrânse să nu părăsească domiciliul obligatoriu impus, iar între timp s-au intentat acțiuni în justiție pentru a se constata că imobilul aflat în proprietatea lor intră în categoria unor bunuri părăsite și ca urmare prin hotărâre judecătorească ele au fost trecute în proprietatea statului, respectând astfel interesul public, interes susținut vehement de către comuniști. Evident foștii proprietari nu au beneficiat de nicio măsură reparatorie, prin care ar fi obținut orice compensație cu titlu de despăgubiri. Practic prin acest decret s-a acordat atenție pentru a preîntâmpina orice situație prin care s-ar fi putut omite orice imobil de la naționalizare, motivat de faptul că nu s-ar fi încadrat în nici una dintre decretul de naționalizare anterior adoptate.

Categoria „bunurilor părăsite” a fost creată de către comuniști. Niciun fost proprietar nu a abandonat propria proprietate în mod benevol. Aceste situații factice au fost rezultatul unor conjuncturi care au fost provocate de către cei interesați să dobândească aceste imobile. Intenția proprietarilor a fost de a păstra și de a se bucura de acel bun, sau de a-l înstrăina altor persoane, primind o contraprestație pentru dreptul transmis. Proprietarii nu doreau transmiterea dreptului de proprietate statului, și nici nu doreau îndeplinirea condițiilor pentru a se constata că acel imobil ar fi fost părăsit. În multe situații statul a abuzat de neputința fostului proprietar de a se apăra, de a-și exprima punctul de vedere, de a da lămuriri legate de situația faptică, și a profitat de dispozițiile Decretului nr. 111/1951 să reglementeze o situație juridică, evident în defavoarea celor care dețineau un titlu valabil asupra acelui imobil sau bun, devenind proprietar.

7. Decretul nr. 478/1954 donațiile făcute statului, lipsa intenției de a dona

În cazul în care unele imobile nu au fost supuse efectelor naționalizării, o altă modalitate de dobândire a acestora s-a realizat prin constrângerea proprietarului prin diferite metode la a dona statului bunul vizat. Astfel unele proprietăți bisericești, precum și unele apartamente, case aflate în proprietatea persoanelor fizice au ajuns în proprietatea statului prin efectuarea unor acte de donație. Aceste acte nu au fost inițiate de către donatori, ci au fost întocmite la solicitarea unor organe de conducere ale diferitelor

instituții, folosind metode de constrângere, convingere, șantaj asupra proprietarilor sau reprezentanții proprietarilor în cazul persoanelor juridice, mai ales în cazul bisericilor. Evident în aceste situații lipsea intenția de a gratifica, *animus donandi*, cea ce pune la îndoială legalitatea obținerii dreptului de proprietate de către stat și efectele juridice al acestor acte. Pentru a reglementa astfel de situații Marea Adunare Națională a adoptat Decretul nr. 478/1954²⁷ privitor la donațiile făcute statului, pentru a crea un cadru legislativ care să asigure cerințele formale și temeiul de drept al acestor contracte de donații.

III. CONCLUZIE

Abolirea proprietății private prin evoluția legislativă succesivă a dat rezultatele așteptate de către regimul comunist. Într-un termen relativ scurt, a fost implementat modelul socialist sovietic care viza noi valori sociale, intervenind schimbări radicale motivate, în mod ostentativ de principiul egalității, solidaritatea de clasă și „colaborarea dintre muncitori și țărani.”²⁸ Naționalizarea proprietății private fără plata unor despăgubiri, efectuate în mod abuziv, fără un just titlu, a adus o atingere dreptului de proprietate, care a produs efecte și consecințe negative. Pentru zeci de ani, foștii proprietari nu au avut dreptul de a dispune de bunurile naționalizate, suferind un prejudiciu atât material cât și moral, fiind marcați toată viața de nedreptățile suferite. Posibilitatea reglementării acestor situații s-a creat prin apariția legilor speciale de retrocedare, care a dat șansa foștilor proprietari sau descendenților acestora de a se bucura de retrocedarea bunurilor naționalizate sau de a beneficia de măsuri compensatorii.

²⁷ *Buletinul Oficial nr. 46* din 10.12.1954.

²⁸ Guțan (2017): p. 292.